

Aproximació a la Nova Cançó

Apunts extrets, principalment, de l'entrada de la Viquipèdia dedicada a la Nova Cançó:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Nova_Cançó

LA NOVA CANÇÓ

La Nova Cançó va ser un moviment artístic que, en ple franquisme, impulsà una cançó cantada en català als Països Catalans. Va ser un gènere nou, diferenciat del cant coral, del cuplet o de les cançons de muntanya i de clares arrels franceses —Brassens, Jacques Brel, etc.— i articulada com a moviment entorn de la reivindicació idiomàtica i d'uns pressupòsits ètics de caràcter democràtic. De forma paral·lela el Grup de Folk va reivindicar i difondre en català la música popular d'arrels anglosaxones.

Context històric

Per ubicar la importància històrica de la Nova Cançó cal recordar que només feia vint anys de l'ocupació franquista de Catalunya i "la repressió posterior contra la cultura catalana es pot definir sense pal·liatius com un genocidi cultural". Van ser anys de misèria cultural, en què les iniciatives per a la recuperació cultural es produïen a l'exili o, en tot cas, de manera individual i sense massa transcendència pública. El 1957, Josep M. Espinàs va fer alguna conferència sobre "*Georges Brassens, el trobador del nostre temps*", del qual havia traduït les primeres cançons. El 1958 apareixen dos Eps que amb el temps seran considerats els primers de música moderna en català: Hermanas Serrano: *Cantan en catalán los éxitos internacionales* (La Voz de su Amo) i José Guardiola: *Canta en catalán los éxitos internacionales* (Regal). Aquests intèrprets, juntament amb altres com Font Sellabona i Rudy Ventura formen la prehistòria de la Nova Cançó.

A finals de la dècada dels 50, la situació va començar a canviar: a nivell econòmic va finalitzar el període d'autarquia econòmica i, a nivell polític, l'Estat franquista va ser admès a les Nacions Unides; fet que va obligar al govern a millorar la seva imatge internacional. En aquest nou context, a principis dels seixanta, van aparèixer algunes iniciatives culturals de primera línia. El 1961 es va crear Edigsa, es va fundar Òmnium Cultural i es va publicar el primer número de Cavall Fort. L'abril del 1962 va sortir el primer llibre d'Edicions 62. A poc a poc, el català, l'ús públic del qual havia estat expressament prohibit després de la caiguda de Catalunya, va anar aconseguint petites esclatxes de presència pública; com per exemple, la circular de l'Abadia de Montserrat, *Germinabit* que l'octubre de 1959 es va reconvertir en la revista Serra d'Or.

Els inicis (1959-1962)

El gener de 1959, *Germinabit*, circular de la Unió Escolania de Montserrat, publicava un article de l'advocat Lluís Serrahima titulat *Ens calen cançons d'ara*. Al règim franquista no li va fer cap por perquè es tractava d'una petita revista de difusió molt limitada; però és aprofitant aquesta plataforma que Josep Benet suggereix a Lluís Serrahima de fer un article sobre la conveniència de cantar cançons actuals en català.

El mateix 1959, des del País Valencià, Raimon, que ni ha llegit l'article ni sap res de les reunions on setmanalment Miquel Porter i Lluís Serrahima comencen a escriure cançons, va aprofitar un viatge d'acompanyant amb moto entre el seu poble, Xàtiva, i València per donar forma a la seva primera cançó: *Al vent*.

El gener de 1961 Miquel Porter va editar uns fulls amb sis cançons noves, el febrer del mateix any Josep Tremoleda va organitzar dues matinals de ball i a partir de 1961 es produeixen els concerts inicials d'Els Setze Jutges al Centre Lleidatà de Barcelona. En poc més d'un any es van bastir les bases sobre les quals es va sustentar la Nova Cançó. Els Setze Jutges van anar aollint nous intèrprets fins a arribar al nombre que els donava el nom.

Va ser Josep Maria Espinàs qui va batejar amb el nom d'Els Setze Jutges apel·lant a un tret de genuïtat lingüística, un objectiu d'anàlisi crítica de la societat del seu temps i una voluntat d'acció col·lectiva.

El maig de 1962 es va posar a la venda el primer disc de la Nova Cançó: *Espinàs canta Brassens* i un de ballables cantat per Grau Carol que recollia algunes peces estrenades al Centre Lleidatà.

A la fi del mes de desembre va començar el primer enregistrament dels Jutges amb les seves pròpies cançons; fet que va permetre copsar la diversitat de tendències: conjunt musical, conjunt vocal, cantautor, intèrpret d'èxits altres autors, etc.

Primers èxits (1963-1965)

El febrer de 1963 es va llogar, per primer cop, el teatre Romea de Barcelona i Frederic Roda va crear un nou tipus d'espectacle: *Matinals de Romea-Show*. A l'agost el mateix grup va organitzar una festa multitudinària a l'Ametlla del Vallès on es va atorgar el primer Premi del Disc català. Per les festes de la Mercè del mateix any, Josep M. Andreu i Lleó Borrell amb una cantant professional, Salomé, i un renovador valencià, Raimon, van obtenir, el primer premi del cinquè Festival de la Cançó Mediterrània amb la cançó *Se'n va anar*.

Ràdio Barcelona, amb Salvador Escamilla, va iniciar, el gener de 1964, el programa *Radioscope* en connexió amb totes les emissores de Catalunya i Mallorca. A més de fer les funcions de cercatalents, Escamilla actuava en públic com a cantant i enregistrava discos amb adaptacions al català de cançons del teatre musical de Broadway i de la pel·lícula *Mary Poppins*. Des de Ràdio Barcelona també s'organitzava la *Vuelta a Catalunya de la Canción*, un festival d'estil de música italiana.

El 1965 va produir-se l'estrena discogràfica de Martí Llaudadó, Maria Amèlia Pedrerol i Joan Ramon Bonet, mentre Guillermina Motta va publicar el seu primer elapé. I sense formar part de Els Setze Jutges, van aparèixer en el mercat català Guillem d'Efak i Núria Feliu.

A nivell discogràfic, el nucli dur de la Nova Cançó es va anar configurant al voltant d'Edigsa, presidida per Josep Espar i Ticó. Però alguns dels seus socis van creure que la política d'enregistraments d'Edigsa era massa restrictiva i el 1965 van fundar Concèntric, sota la direcció d'Ermengol Passola. A l'entorn del nou segell es va crear La Cova del Drac, un local del carrer Tuset de Barcelona que aviat es va convertir en el punt de trobada del públic interessat en la Nova Cançó per motius artístics o polítics.

Un dels artistes habituals a La Cova del Drac va ser Guillem d'Efak. Va ser el primer cantant que va actuar-hi i que va publicar un disc a Concèntric. L'èxit de les seves cançons va ser immediat i Concèntric va editar-li el mateix 1965 tres discos senzills més, amb temes propis, entre els quals *Blues en sol*, i versions de cançons d'artistes dels Estats Units.

Núria Feliu, que procedia del teatre d'aficionats, va debutar com a cantant i va publicar el primer disc, en què destacava la cançó *Anirem tots cap al cel*, amb la qual va guanyar el Premi Gavina del I Gran Premi del Disc Català, a Lloret de Mar.

El 1965 també va aparèixer el primer disc de Joan Manuel Serrat, amb quatre cançons com s'estilava a l'època; entre elles *Una guitarra*. El 14 de maig, Serrat va debutar compartint escenari a Esplugues de Llobregat amb Joan Ramon Bonet i Remei Margarit, i es va integrar a Els Setze Jutges com el tretzè component.

Projecció més enllà dels Països Catalans (1966)

El 1966 Raimon va actuar a l'Olympia de París. El recital va tenir un gran ressò internacional i va servir perquè Europa descobrís Raimon i el situés en l'àmbit de la incipient Nova Cançó, fins llavors desconeguda més enllà de l'Estat espanyol.

Per la seva banda, Joan Manuel Serrat, el 1966, va publicar dos discos senzills, el segon i el tercer de la seva discografia, amb els quals es va consolidar com el cantant en català més popular, junt amb Raimon. En aquests dos senzills hi va enregistrar algunes de les seves peces més emblemàtiques: *Ara que tinc vint anys*, *Cançó de matinada*, *Me'n vaig a peu* i *Paraules d'amor*.

En celebrar el cinquè aniversari dels Setze Jutges s'hi incorpora Maria del Mar Bonet.

Es completa el col·lectiu dels Setze Jutges (1967)

El març de 1967 va tenir lloc el primer recital de Lluís Llach. Les cròniques ens recorden que es va resistir tant com va poder a sortir a cantar. Només una empenta dels companys el va situar davant el públic. El debut d'en Llach va coincidir amb un altre cantant important, Ovidi Montllor.

Altres cantants van triomfar a l'estranger, com Núria Feliu —premi de la crítica espanyola de l'any 1966— que va debutar a l'Hotel Waldorf Astoria de Nova York, on va cantar en català, acompanyada de Tete Montoliu, davant personalitats de la política, la cultura i els negocis de Barcelona i Nova York.

El mateix any 1967, Guillermina Motta va publicar el seu primer elapé, *Guillermina Show*.

El quinzè membre d'Els Setze Jutges, en Rafael Subirachs, amb tradició musical —havia format part de l'Escolania de Montserrat— va publicar també les seves primeres quatre cançons: *No ho heu vist*, *Dona*, *Les ding dang dong* i *Gebre al matí*. També va editar el seu primer elapé Francesc Pi de la Serra on hi sobresortia, pel pes de la lletra, la cançó *El burgès*, sobre un poema de Pere Quart.

El 1967 també va tenir lloc un fet sense precedents: una cançó cantada en català va arribar al número 1 de les llistes d'èxit a l'Estat espanyol. Va ser *Cançó de matinada*, de Serrat.

El 25 de maig, aprofitant que els Setze Jutges ja són setze, es fa l'únic concert col·lectiu que aplega tots els Jutges dalt l'escenari per primera i única vegada.

El Grup de Folk

El Grup de Folk va ser una agrupació de cantants, conjunts i animadors musicals que entre els anys 1967 i 1968 es van organitzar com a alternativa més o menys popular i festiva als Setze Jutges, dins el moviment de la Nova Cançó a la ciutat de Barcelona.

No era una formació fixa; la seva composició variava en funció de les actuacions. Podem destacar-hi: Jaume Arnella, Xesco Boix, Falsterbo 3, Pau Riba, Jaume Sisa, Oriol Tramvia,...

La censura

El franquisme no es va ocupar de la Nova Cançó fins que li va esclatar als nassos. Al principi eren un grapat de cantants afeccionats que pujaven a petits escenaris i interpretaven les seves cançons davant un públic reduït provinent majoritàriament de la burgesia benestant. Però l'arribada de Francesc Pi de la Serra i especialment de Raimon ho va canviar tot. La Cançó va començar a significar una cosa perillosa i la maquinària repressiva de l'Estat s'hi va abocar.

En aquell temps s'havia de presentar la lletra de totes les cançons abans de gravar-les o emetre-les per ràdio o televisió. El Ministeri d'Informació i Turisme s'encarregava de validar-les o de prohibir-ne la difusió. Un cop eren autoritzades, abans de cada concert s'havia de tornar a passar censura. D'una banda es presentaven de nou les cançons que es volien cantar i se'n demanava el permís. De l'altra es demanava al Govern Civil de cada província l'autorització per celebrar el concert. Aquest garbuix de permisos donava resultats que vistos avui, vora 40 anys després, semblen del tot il·lògics. Podia ser que hi hagués cançons autoritzades per cantar en un suposat concert que s'havia prohibit, o bé que s'autoritzés molt poques cançons —s'havia donat el cas que a un artista només se li havia permès cantar tres, dues o una sola cançó en un recital— per a un concert que no tenia problemes per poder celebrar-se.

La censura no era un mecanisme especialment pensat per actuar contra la Nova Cançó. Ja funcionava abans i estenia els seus tentacles en molts àmbits: la premsa, la literatura, el teatre, la novel·la, el cinema, qualsevol tipus de música... Però la Nova Cançó en va ser especialment damnificada. No és estrany si tenim en compte que va ser una important plataforma des d'on es van llançar consignes contra el Règim. I encara més si considerem que les cançons eren en català, i per tant considerades hostils al franquisme fins i tot si es tractava de simples cançons d'amor... Tot seguit en trobarem exemples en deu cançons escollides:

"Diguem no" de Raimon

Va ser la primera cançó que va haver de batallar dur amb la censura abans de poder sortir publicada. És una cançó dura i directa, que no amaga el missatge rere metàfores sinó que l'explicita al llarg del text. I això, és clar, no va agradar al Règim, que no va acceptar la lletra original i que només en va consentir l'enregistrament després de diverses modificacions en la lletra ('Hem vist que han fet callar molts homes plens de raó' en lloc de 'Hem vist tancats a la presó homes plens de raó', per exemple) i fins i tot al títol de la cançó. La primera versió apareix com "Ahir (Diguem no)". Com si amb aquesta apel·lació al passat la gent hagués de pensar que la lletra no es referia a l'actualitat del moment.

"L'estaca" de Lluís Llach

L'èxit de la cançó té tres claus. La primera és la força de la metàfora. L'estaca que segons la lletra calia tombar era el franquisme, però la metàfora s'ha fet extensible a tota mena d'injustícies arreu del món. Avui encara queden moltes estakes per tombar, i la cançó segueix sent versionada aquí i arreu del món. La segona clau és la penetració de la música, una peça a ritme de valset que s'enganxa des de la primera vegada que se sent. I la tercera és directament la censura. En un primer moment es va autoritzar la cançó, que de seguida va esdevenir molt popular. Tant, que el franquisme en va començar a tenir por i la va prohibir. Però "L'estaca" ja era coneguda i el públic la reclamava amb insistència a tots els concerts. En alguns casos, per burlar la prohibició de cantar-la, Lluís Llach i els seus músics la tocaven i era el públic qui l'entonava.

"Què volen aquesta gent?" de Maria del Mar Bonet

Tot i ser un dels noms cabdals de la Nova Cançó, Maria del Mar Bonet no es troba entre els artistes més censurats. És un fet lògic si tenim en compte que el seu repertori parteix de la música tradicional i les musicacions poètiques i poques vegades entra en aspectes que el franquisme podia considerar conflictius. Tot i això, Bonet va ser detinguda dues vegades —una a Saragossa i una altra a Barcelona— i se la considerava desafecta al Règim. La seva cançó "Què volen aquesta gent?" (Concèntric, 1968) és la peça més censurada del seu repertori. Igual que "L'estaca", va ser autoritzada en un primer moment; una decisió sorprenent si tenim en compte que la peça es dedica a narrar uns fets que posaven en qüestió la professionalitat de la policia d'aquella època.

"El burro i l'àguila" de Quico Pi de la Serra

El barceloní és el primer component d'Els Setze Jutges nascut després de la Guerra del 39. El seu estil directe i desproveït de floritures li va ocasionar múltiples topades amb la censura. Molts cops se'n va sortir amb divertits jocs de paraules "Verda" per "Merda", "Fills de Buda" per "Fills de puta"; altres tirant d'ironia (la "Cançó en i" comença amb un versos incensurables: 'La policia està al servei dels ciutadans...') i altres vegades buscant referents que fossin compresos pel seu públic però no

per la censura. És el cas d'“El burro i l'àguila” —inclosa a l'àlbum *No és possible el que visc* (BASF, 1974)—, que segons el cantautor feia referència al dictador Francisco Franco (el burro) i a la simbologia franquista present a la bandera oficial en aquell moment (l'àguila reial). Cal dir que el joc no va ser entès per la censura i, com en altres casos, el públic va fer una volta de cargol més, identificant l'àguila reial amb el príncep hereu de la corona.

"La samarreta" d'Ovidi Montllor

Llegir el repertori complet de totes les lletres d'Ovidi Montllor posa de manifest que l'alcoià era un dels artistes més compromesos socialment i políticament. Tant com ho podien ser Raimon, Llach o Pi de la Serra. Al seu repertori hi trobem cançons com “La fera ferotge”, on descrivia de manera poètica i metafòrica una manifestació il·legal, que ja van alertar la censura de les idees de Montllor. Entre el seu repertori cal destacar també una cançó que, tot i ser una de les primeres que va compondre, no va poder registrar fins anys després de la mort del dictador: “La samarreta” —inclosa al disc *De manars i garrotades* (Edigsa, 1977)—. Es tracta d'un poema on assumeix com a pròpia de manera evident la simbologia comunista; la falç i el martell i el color roig.

"Lletania, història ferroviària d'Espanya" interpretada per Miquel Porter

De les deu cançons llistades, aquesta és la que va tenir menys problemes amb la censura. Això és perquè els seus autors no la van fer arribar mai alsensors. Això vol dir que tampoc no la van poder cantar mai en públic en un concert normal i que, per tant, no era una peça coneguda pel gran públic. Però, per què no la van presentar mai? El motiu és molt senzill: tenien el ple convenciment que una cançó com aquesta era impossible que tingués l'autorització. La lletra parteix d'un díptic de l'activista i poeta Lluís Serrahima, i és obra del cantautor i 'jutge' Miquel Porter, mentre que la música és de Jaume Armengol. Es va compondre d'una tirada a casa de Porter, a Sarrià. Molts anys després, Joan Manuel Serrat la va incloure per obrir el disc doble *Banda sonora d'un temps, d'un país* (BMG Ariola, 1996). El subtítol aclareix que és un retrat històric de l'Espanya franquista. Hi ha moments prou explícits, amb referències implícites al dictador Franco i al seu hereu Juan Carlos: 'Una guerra que ho esguerra/ i un cabdill que adoptà un fill:/ un jove de molta empenta a qui li faltava un grill'.

"L'arbre" d'Els 4 Z

(Lletra de Lluís Miquel Campos i música d'Alfred Llabrés)

Des d'un primer moment els impulsors de la Nova Cançó van tenir interès per fer sentir estils i veus amb els diferents accents del català. Per això no van dubtar a incorporar intèrprets d'arreu dels Països Catalans. Una de les primeres propostes importants arribades des del País Valencià va ser el grup Els 4 Z. A diferència del que havia fet Raimon —i del que faria Ovidi Montllor—, el quartet valencià es va quedar a la seva ciutat i no va marxar a Barcelona. El 1966 Els 4 Z havien editat amb Edigsa una cançó titulada “L'arbre” amb una sorprenent semblança temàtica amb

“L'estaca” de Lluís Llach. L'estaca aquí és un arbre plantat enmig del camí que impedeix el pas, i el paper d'interlocutor que fa l'avi Siset el trobem en una mare. La cançó demana l'ajuda a mil homes per tal d'abatre l'arbre i deixar el pas lliure. Com a curiositat cal dir que Joaquin Sabina va interpretar aquesta peça al disc en directe Silenci. Gravem (Difusió Mediterrània, 1987) de Lluís Miquel i els 4 Z.

**"Remena nena" interpretada per Guillermina Motta
(lletra d'Alfons Roure i música de Josep Maria Torrens)**

Les topades amb la censura no eren sempre per motius polítics. Hi havia dos temes més que sempre despertaven les reticències delsensors més gelosos de la seva feina: l'església i la moralitat. El que tenia a veure amb el sexe estava totalment censurat, prohibit. Guillermina Motta era una artista polièdrica que va tocar molts estils. Malauradament molta gent només la recorda per la seva versió de “Remena nena”, un cuplet d'abans de la guerra, una peça que va enregistrar el 1970 amb el segell Edigsa, però que durant molt de temps va ser catalogada de ‘no radiable’ perquè algú va considerar que atemptava contra la moral pública.

**"El general Bum Bum" intepretada per La Trinca
(lletra i música: Tradicional i Joan Llongueres)**

La Trinca va ser, en el seu moment, el grup musical més popular a Catalunya. El seu era un repertori multitemàtic que tant podia anar cap a la cançó costumista —com tot el disc Festa Major (Edigsa, 1970)— com derivar cap a l'acudit —peces com “Coses de l'idioma” o “El senyor Ramon”—, fer parada i fonda en la temàtica sexual —Trincameron (Edigsa, 1975)—, provar la música per a infants —L'orgue de gats (Edigsa, 1971)— o establir-se definitivament en la cançó política —present sobretot a partir de l'Opus 10 (Edigsa, 1976), tot i cançons anteriors com “El califa”, de l'any 1973—. Pot sorprendre la inclusió d’“El general Bum Bum” en aquesta llista de 10 cançons censurades, sobretot si tenim en compte que es tracta d'una cançó infantil molt anterior a la dictadura franquista. La censura va trobar que la cançó era desacatament a l'exèrcit i que els versos ‘la bandera, tant se val,/ és un tros de davantal’ eren un ultratge a la bandera. Només va acceptar autoritzar-la amb la indicació que la paraula ‘General’ sempre havia d'anar seguida de ‘Bum Bum’. Que ningú no es pensés que parlaven d'un altre general!

"Conillet de vellut" de Joan Manuel Serrat

Entre les seves cançons en català no trobem grans peces censurades. Però crida l'atenció la història de “Conillet de vellut”, la cançó on Serrat explica la seva relació amb la model danesa Susan Holmquist. El que va escandalitzar la censura van ser els versos que deien: 'Calia triar/ o tocar el dos o fer/ un ménage à trois'. Malgrat que tot seguit afegia 'però això és immoral/ quan s'és un home com cal,/ ibèric, mascle i cristià', es va obligar la companyia discogràfica a treure la referència al ‘ménage à trois’. El disc ja estava gravat i el fragment on Serrat deia aquestes paraules va quedar així: 'Calia triar/ o tocar el dos o fer...', cosa que provocava un gran interrogant entre els receptors de la 1a edició de l'LP.

1968: l'últim any de la Nova Cançó

És l'any en què Els Setze Jutges deixen de funcionar com a moviment. També és l'any en què Serrat abandona el monolingüisme i en el qual els nous intèrprets —Maria del Mar Bonet, Rafael Subirats i Lluís Llach, els tres darrers Jutges—, ja són presentats com la Novíssima Cançó: "molt simptomàtic que l'etiqueta ja ha caducat".